

меродавније особености ликова и укрштања њихових животних прича. Ликови су раздирани екстатичном потребом да се супротставе, али нису у стању да се лише својих претходних махом губитничких идентитета. То је и разлог што свако види друкчији начин постојања људског и божјег, те доводи себе до ситуације у којој све време флертује са суштином свог ионако скромног прегнућа, постајући тако надреална марионета непрепознатљиве силе система.

Вишомир ТЕОФИЛОВИЋ

ИСТОРИЈА СРПСКЕ КУЛТУРЕ У 20 1/2 ПОГЛАВЉА

Радослав Ераковић, *Дневник читалачких искушења*, Матица српска, Нови Сад 2019

Искушење најчешће подразумева конфликт који се збива у човеку, а условљен је појавом јаке жеље да се учини нешто што се (из позиције потенцијалног делатника или његове околине) перципира као ризично, опасно или неморално. Од (не)делатника зависи да ли ће подлећи жељеном осећању или ће га спутати. Ипак, ако одлучи да се препусти жељи, то искушење у неком тренутку може постати транспарентно, јер и други могу сагледати његове последице. Срећом по српску књижевност, *Дневник читалачких искушења* Радослава Ераковића објављен је 2019. године и његова тумачења доступна су сваком читаоцу који не налази сатисфакцију у спорадичним википедијским подацима о српским писцима и културним прегаоцима већ жели да проникне у праву проблематику епоха које су претходиле књижевности каква нам је данас доступна.

Разноврсна су искушења о којима је реч у овом опсежном запису (броји 20 текстова и ауторову уводну белешку): читалачка, цензорска, мемоарска, монистичка, идентитетска, херменеутичка, преводачка, уредничка, магбетовска, уставобранитељска, аутобиографска, апенинска, епистоларна, фактографска, танатолошка, (ауто)поетичка... Заједничка нит побројаних искушења јесте у томе што преплићу животне и књижевне путеве значајних фигура културног миљеа Србије, од Доситеја до Војислава Илића. Осим великог броја канонских писаца српске књижевности, у Ераковићевим есејима су присутни и познати, а у историји српске књижевности прећутани и(ли) недовољно тумачени, значајни аутори и људи који су у свом времену били предмет велике пажње и апаратуре власти и литерарног еснафа, попут Атанасија Димитријевића Секереша, Димитрија Леонидовича Хорвата, Василија Јовановића Бркића итд. Читалачка пажња Радослава Ераковића усмерена је и на

репрезентативне, а у критици често скрајнуте или погрешно и површно тумачене књижевне ликове, којима су неретко посвећена и цела поглавља (Његошеви пали анђели, Стеријини негативни јунаци, жене из романа Милована Видаковића, Јакова Игњатовића, Светолика Ранковића). Давање легитимитета женским ликовима, који су због дугих сенки мушких актера сведени на ниво информације и списка учесника у романима, баца ново светло на дела о којима је у есејима реч и сведочи о модерности писаца који су суптилно, у детаљима, открили више него што је до сада ишчитано.

Један од поклона аутора нарочитим дамама које су обележиле књижевност присутан је и у избору слике која краси корице *Дневника чийалачких искушења*. Лепа девојка која седи пред књигом била је велика инспирација Виктора Игоа. Реч је о његовој најстаријој и прерано преминулој ћерки Леополдини (имала је само 19 година у тренутку погибије), коју је насликао Огист де Шатијон на дан њеног првог причешћа, 1836. године. Након трагедије која је задесила породицу (Леополдина је била трудна, а са њом је погинуо и њен супруг који је покушавао да је спасе), Иго дуго није могао да пише, да би након неколико година настала његова чувена збирка поезије, *Конџемџације* (1856), посвећена Леополдини.

Дневник чийалачких искушења Радослава Ераковића уклапа се у жанр који је насловом одређен – аутор пише о својим промишљањима поводом дела и људи који су обележили минуле епохе српске културе, без задршке од критике, похвале или доброћудног подсмеха личностима и необичним, најчешће парадоксалним ситуацијама у којима су се оне затицале, као и трибунима који су одређивали значај њихових прегнућа. Из „Речи аутора” провејава манир Радослава Ераковића да на забаван начин укаже на кужна места модерног друштва, којем је традиција само интересантна флоскула за означавање нечег што је прошло и са чим данашњица нема никакве везе. У складу с тим, поставља се питање да ли је књижевност постала „само непотребан баласт на путовању у светлу будућност” (7), у којој се знање мери ЕСПБ бодовима, а свако писање је праћено грчем аутора да не повреди осећања неке групе која се осећа мањински и незаштићено.¹

Истичући да је Велика школа извршила упис студената пре акредитације студијских програма, да су Његошеве и Стеријине књиге у најмању руку проблематичне, јер један палим анђелима не даје демократска права и искључује могућност равноправног дијалога са другом страном, а други је скоро па аутор број један на *Index Librorum Prohibitorum* бораца, а нарочито боркиња, за социјалну правду, Ераковић на

¹ „Данас је много исплативије усмеравати стваралачку енергију на промишљање политички коректних цивилизацијских изазова, попут борбе за сексуална права белих медведа” (9).

је спочитан као плагијат, док је Вуков недовољно добар превод сматран вредносним аксиомом, анализирани су и уз осврт на записе других писаца (Прота Матеја Ненадовић, Ђура Даничић) који су доприносили развијању овакве „рекла-казала теоријске завере” (98). Аутор указује на предности неконвенционалних избора и предлаже коришћење оба, наводећи да је „највећа мана српске књижевне историографије одувек била мрзовољна искључивост према свему што се не уклапа у опште-прихваћене вредносне стандарде” (99). Његова тумачења значајна су смерница студентима и даљим настављачима, не само због подсећања на „низ потенцијално значајних текстова [који] је остао на маргини књижевног наслеђа” (117) већ и због идеја које осветљава, а којима је остављено простора за додатно истраживање.

Осим што се често може насмејати људима који су (упркос томе што су нама познати као утицајне књижевне и политичке фигуре), како Радослав Ераковић наводи, имали „таленат да се замере веома моћним појединцима” (63), што је резултирало многим згодама и незгодама у њиховим животима – читалац *Дневника* биће у прилици да све личности о којима је реч позиционира на културној мапи Србије. Њихово место, „уцртано” на временској оси због значаја који су имали, велика је помоћ онима које занима клима друштвеног живота Србије у 19. веку или домаћа култура уопште. Помињући савременике, попут Милована Видаковића и Валтера Скота³ или Наполеона и Саве Текелије⁴, Радослав Ераковић се осврће и на место Србије у светлу дешавања на светској друштвеној позорници. То је често илустровано и посредством поређења са књижевним, митолошким и другим надалеко познатим личностима и ликовима: Доситеј је „српски Сократ”, Пишчевић – „плаховити кавкаски Казанова”, игуман Стефан – „разиграни ловћенски Тиресија”, Ранковићева учитељица Љубица – „српска Ема Бовари” (али и „распомамљена просветарска Хетера” у досадашњој критици), Амалија Безег – „арадска Месалина”, Јернеј Копитар – „немачки Просперо”, те Вук Караџић, дакако – „српски Аријел” итд.

Кроз анализе текстова и дела Војислава Илића, Светолика Ранковића, Јована Стерије Поповића, Јакова Игњатовића, Петра II Петровића Његоша, Милована Видаковића, Јована Суботића, Димитрија Давидовића и других, од којих многи нису насловни јунаци поглавља (Нићифор Нинковић, Никанор Грујић, Љубомир Ненадовић, Аница Савић Ребац), у прилици смо да се уверимо да није само живот Јакова Игњатовића

³ Аутор чак пореди ове писце, скрећући пажњу на то да је Видаковићева слика цара Душана историјски утемељенија него слика Ричарда Лавлеџа Срца код Скота (в. 84).

⁴ Један од куриозитета које Радослав Ераковић наводи јесте година 1895, у којој је Велс објавио *Времејлов*, а Светолик Ранковић причу „У 21. веку”, која такође проблематизује путовање кроз време.

живописнији од његових дела (иако је многе епизоде транспоновео у своје књижевне светове). Читава ризница непознатог а важног, везивног ткива између узрока и последица који су одређивали токове и правце културног света који нам је данас познат, осликана је у двадесет поглавља Ераковићеве књиге. Читајући их, постајемо свесни да је наречени Аверкијев синдром заправо епидемија савременог света. Управо би њему требало узвикнути оне три речи – *Sic semper tyrannis*, које је „испалио” Џон Вилкс Бут у Фордовом позоришту 1865. године, заједно са смртоносним метком. И бранити се од те епидемије књигама, а не ријалитијима и свемирским агенцијама.

Мсп Маријана С. ЈЕЛИСАВЧИЋ
Универзитет у Новом Саду
Филозофски факултет
Докторске студије
marijanmajche@gmail.com